

MALARSTWO ŚWIATOWE

WORLD PAINTING

BoS
art

Caravaggio

MALARSTWO ŚWIATOWE

WORLD PAINTING

Caravaggio

Michelangelo Merisi (1571–1610), znany jako **Caravaggio**, był człowiekiem niepokornym i odważnie przekraczającym granice w sferze obyczajów i przyjętego w dotychczasowym malarstwie stylu. Sporo o nim wiadomo za sprawą akt sądowych, ponieważ krewki od wczesnych lat artysta raz po raz łamał prawo, wdając się w awantury. Uciekając przed konsekwencjami swojego niepokornego charakteru, zmieniał miejsca zamieszkania i zleceńodawców, dzięki czemu dzieła Caravaggia możemy podziwiać w Rzymie, na Malcie, w Mesynie, Palermo czy Neapolu.

Michelangelo Merisi urodził się w dzień św. Michała 1571 roku prawdopodobnie w Caravaggio niedaleko Bergamo. W wieku trzynastu lat przybył do Mediolanu i rozpoczął terminowanie w pracowni Simone Peterzana, który nie wywarł większego wpływu na późniejszą twórczość ucznia. Wcześniej odkryty talent Caravaggia rozwinął się w pełni za sprawą protektorów, między innymi Costanza Colonna w Mediolanie oraz kardynała Francesca del Monte i Vincenza Giustinianiego już w Rzymie. Wielokrotnie dzięki protekcji wpływowych zleceńodawców malarz unikał także odpowiedzialności za swoje przewinienia. Zabicie w czasie gry w piłkę w 1606 roku Ranuccio Tommasoniego było jednak zbyt poważnym przestępstwem, aby tym razem udało się sprawę zatuszować. Caravaggio musiał uciekać z Rzymu do Neapolu, gdzie w czasie zaledwie kilkumiesięcznego pobytu namalował między innymi *Madonnę Różańcową* czy *Siedem uczynków Miłosierdzia* do ołtarza głównego kościoła Pio Monte della Misericordia. Kolejnym przystankiem w wędrówce była Malta, gdzie spodziewał się zleceń przy okazji przebudowy katedry św. Jana w La Valletcie. Został przyjęty do zakonu maltańskiego za zasługi na polu sztuki

i już jako członek bractwa namalował *Ścięcie Jana Chrzciciela*, kilka obrazów religijnych oraz dwa portrety konfratrów – *Portret kawalera maltańskiego* oraz *Portret Alofa de Wignacourta*. Okres prosperity zakończył się jednak niespodziewanie i szybko – już pod koniec 1608 roku Merisi został aresztowany, a następnie wydany z zakonu. Okoliczności tej nagłej zmiany passy nie są do końca znane. Osadzony w więzieniu Sant' Angelo, Caravaggio uciekł i przedostał się do Syrakuz na Sycylii, gdzie powstał *Pogrzeb Świętej Łucji*, a następnie przybył do Mesyny i dalej do Palermo. Na Sycylii powstały również *Pokłon pasterzy ze Świętym Franciszkiem i Świętym Wawrzyńcem* oraz *Wskrzeszenie Łazarza*. Latem 1609 roku Caravaggio opuścił wyspę i udał się do Neapolu – głównym jego celem był powrót do Rzymu i wyjednanie uchylenia ciężącego na nim wyroku. To śmiałe marzenie bliskie było spełnienia, gdyż istotnie papież Paweł V ułaskawił artystę, ale wiadomość o tym fakcie nie zdążyła dotrzeć do Caravaggia. Ranny w wyniku napadu, wsiadł na statek płynący do Wiecznego Miasta, ale do celu nie dotarł – złożony atakiem febry zmarł w Porto Ercole i tam został pochowany na cmentarzu San Sebastiano. W grudniu 2009 roku szczątki malarza odnaleziono i poddano badaniom DNA. Wcześniej stwierdzono w nich wysokie stężenie ołowiu i rtęci – pierwiastków wchodzących w skład stosowanych powszechnie na przełomie XVI i XVII wieku farb i pigmentów. Atmosfera skandalu, która całe prawie życie towarzyszyła artyście, nie zakończyła się wraz z jego śmiercią. Odnalezienie prochów wywołało spór między władzami gminy Argentario a deputowanymi z Mediolanu o stosowne miejsce ostatecznego pochówku malarza. Wbrew temu zupełnie niedawno doczekał się on pomnika oraz symbolicznego sarkofagu na porośniętym lawendą skwerku w Porto Ercole.

Znaczenie Caravaggia dla potomnych było ogromne. Z dominujących w tym czasie tematów podejmowanych przez malarzy mu współczesnych reprezentacyjny portret nie interesował go wcale. *Gros* jego twórczości stanowi ujęte autorsko malarstwo religijne, artysta rzadko podejmował tematy mitologiczne i rodzajowe. Modele używający rysów postaciom rekrutowali się z ludności prostej i niezamożnej, a sceneria, w którą Caravaggio wpisywał swoje obrazy, była ich naturalnym środowiskiem. Bywało to powodem nieporozumień ze zleceniodawcami, jak w wypadku *Madonny z Dzieciątkiem i ze Świętą Anną* (*Madonna dei Palafrenieri*) namalowanej do jednej z kaplic w bazylice Świętego Piotra, gdzie obraz wisiał niespełna miesiąc z uwagi na gorszącą zupełną nagość Jezusa i jego zbyt ludyczne przedstawienie. Wcześniej z podobnym niezrozumieniem w odbiorze spotkały się wyraźnie brudne stopy oprawcy w *Ukrzyżowaniu Świętego Piotra* z kościoła Santa Maria del Popolo w Rzymie albo słynne *Nawrócenie Świętego Pawła*, na którym to obrazie ówczesnych raził dominujący w kompozycji dzieła koń, przedstawiony w dość śmiałym skrócie – ustawiony zadem do widza.

Wybór modeli z ludu, swoisty ewangeliczny mizerabilizm malarstwa Caravaggia i retoryczny wyraz pokory (*modus humilis*) odczytujemy jako awangardowy wkład jego geniuszu w formułę sztuki reformy katolickiej we Włoszech, otwierającej się na ludzi prostych. Naturalizm jego dzieł chętnie podejmowali interpretatorzy – caravaggioniści. To zainteresowanie niższymi warstwami społeczeństwa, w wypadku Caravaggia ubrane w kostium sceny religijnej czy antycznej, rozwinęło później malarstwo północy.

Nowatorska w malarstwie Caravaggia była również formuła tenebryzmu – wyłaniania

pojedynczej postaci lub grup z zupełnej ciemności snopem sztucznego światła. Był to zabieg zarówno kompozycyjny, budujący plany, rytmy, często diagonalne, jak i ideowy, gdyż światło – *lux* – jest ewangeliczną tożsamością Chrystusa. Przy czym tak zarysowana luministycznie teatralna przestrzeń obrazów Caravaggia zdaje się albo tak płytka jak scena, albo nieskończenie głęboka. Istotą jego malarstwa jest zatem wyrafinowana dialektyka naturalizmu i teatralizacji.

Chłopięce akty pojawiające się we wczesnej twórczości malarza (przedstawienia Świętego Jana Chrzciciela, *Amor zwycięski*) wykazują pewien aspekt homoerotyczny, rozpatrywany na szerokim tle dziedzictwa Śródziemnomorza – nie sposób jednak odczytywać tego w kategoriach homoseksualnej deklaracji samego malarza.

Caravaggio często powracał do tych samych modeli: rysy Maria Minnitiego odnajdujemy w *Koncertcie młodzieńców* i *Powołaniu Świętego Mateusza*, postać staruszki powraca kilkakrotnie w *Wieczery w Emaus*, *Madonnie z Dzieciątkiem i ze Świętą Anną*, *Ścięciu Świętego Jana*, a młodej kobiety – jako Cyganka we *Wróceniu z ręki* czy *Madonna w Pokłonie Pasterzy ze Świętym Franciszkiem i Świętym Wawrzyńcem*. Artysta nie unikał również nadawania swoich rysów twarzy malowanym postaciom – młodzieńcowi w *Chorym Bachusie*, mężczyźnie w tle *Męczeństwa Świętego Mateusza* oraz odciętej głowie Goliata w *Dawidzie z głową Goliata*, swoistym *auto-da-fé* malarza.

Agnieszka Widacka-Bisaga – historyk sztuki, doktor nauk humanistycznych. Od 2006 roku pracownik Muzeum Narodowego w Krakowie, od 2017 roku pracownik Muzeum Książąt Czartoryskich.

Chłopiec z koszem owoców

Boy with a Basket of Fruit

ok. 1593 / ca. 1593

olej na płótnie / oil on canvas

67 × 53 cm

Chłopiec ugryziony przez jaszczurkę

Boy Bitten by a Lizard

1594

olej na płótnie / oil on canvas

66 × 49,5 cm

Chory Bacchus

Young Sick Bacchus

1593–1594

olej na płótnie / oil on canvas

67 × 53 cm

Nawrócenie Świętego Pawła
The Conversion of Saint Paul
 1600
 olej na płótnie / oil on canvas
 230 × 175 cm

Pocałunek Judasza
The Taking of Christ
 ok. 1602 / ca. 1602
 olej na płótnie / oil on canvas
 135,5 × 169,5 cm

Zaparcie się Świętego Piotra
The Denial of Saint Peter
 1610
 olej na płótnie / oil on canvas
 94 × 125,4 cm

**Madonna
Loretańska**
*Madonna
of Loreto*
1604–1606
olej na płótnie /
oil on canvas
260 × 150 cm

**Madonna
Różańcowa**
*Madonna
of the Rosary*
1601
olej na płótnie /
oil on canvas
364,5 × 249,5 cm

**Madonna z dzieciątkiem
i ze Świętą Anną**
(Madonna dei Palafrenieri)
*Madonna and Child with Saint
Anne (Madonna dei Palafrenieri)*
1606
olej na płótnie / oil on canvas
292 × 211 cm

Jan Chrzyciel

John the Baptist

1610

olej na płótnie / oil on canvas

159 × 124 cm

Wskrzeszenie Łazarza

Resurrection of Lazarus

1609

olej na płótnie / oil on canvas

380 × 275 cm

Michelangelo Merisi, zwany Caravaggio, był człowiekiem śmiało przekraczającym granice w sferze zarówno panującego obyczaju, jak i przyjętego w malarstwie *decorum*. W twórczości podejmował autorsko ujęte tematy religijne, rzadziej mitologiczne. Portretów unikał.

Częsty u Caravaggia wybór modeli z ludu wpisywał się w formułę sztuki reformy katolickiej we Włoszech, otwierającej się na ludzi prostych. Zwracający uwagę naturalizm jego dzieł chętnie podejmowali interpretatorzy i następcy po obu stronach Alp. Zainteresowanie niższymi warstwami społeczeństwa, w wypadku Caravaggia ubrane w kostium sceny religijnej czy antycznej, odnajdujące piękno w ujęciach i drobiazgach dotychczas uważanych za zbyt pospolite, to oprócz formuły tenebryzmu jedno z największych zasług artysty.

Michelangelo Merisi, known as Caravaggio, was a man who boldly crossed the boundaries in the sphere of both prevailing custom and the *decorum* accepted in painting. In his works, he took up religious themes, less often mythological ones. He avoided portraits. Caravaggio's frequent choice of models from the people was in line with the formula of the art of the Catholic reform in Italy, which was open to ordinary people. The attention-grabbing naturalism of his works was eagerly taken up by interpreters and successors on both sides of the Alps. The interest in the lower classes of society, in the case of Caravaggio dressed up in the costume of a religious or ancient scene, finding beauty in shots and details previously considered too common, is, apart from the formula of tenebrism, one of the artist's greatest achievements.